

Београду 1910. покушао да реши југословенско питање у оквиру балканског питања.

У последњој, четвртој глави (313—400) третирају се везе и односи између синдикалних покрета у југословенским земљама, па су најпре дате везе и односи између синдикалних савеза и организација, и то пре свега грађевинских радника, металаца, обућара, кројача, пекара, конобара, собосликара, саобраћајних радника и типографа. Радници наведених струка су пружали материјалну и моралну помоћ штрајкачима, упозоравајући раднике да не примају посао у местима где су радници у штрајку и покрету. Покрети су се међусобно обавештавали о кретању послодаваца који су радили на прикупљању штрајколомаца, а такође и о кретању радника који су се на разне начине огрешили о своје организације и радили против њих. Анализира се и сарадња између југословенског радничког покрета у питању радничког осигурања.

Наглашава се да је СДСХиС пружила помоћ СДС БиХ када је ова повела акцију да се донесе закон о здравственој заштити радника и правила за радничке болесничке благајне. Говори се и о радничким домовима као предмету сарадње међу радничким покретима.

Књига садржи и кратак закључак, који логично следи из претходног излагања (401—407).

На крају књиге дат је попис извора и литературе (409—421), регистар личних и географских имена (423—438) и резиме на немачком језику (439—440),

Обрадом односа између радничких покрета у југословенским земљама до 1914. Кесић је дао значајан прилог југословенској историографији, који је тим кориснији што третира раздобље које је дефицитарно радовима о том питању. Дело је документовано и попуњава празнину која се код нас већ дуже осећала.

Милица С. Бодрожич

Др Али Хадри: НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОРИ НА КОСОВУ

Приштина 1975

Народноослободилачки рат и револуција на Косову и Метохији имају својих специфичности у мјери у којој су то дозвољавали општи услови у ратним приликама. Иако је развој НОП-а на Косову текао у склопу општих револуционарних токова у Југославији, ипак се он карактерише особеностима које су условљене специфичним условима стварања, рада и развоја народноослободилачких одбора. Од тога сазнања пошао је др Али Хадри у припреми монографије „Народноослободилачки одбори на Косову“, коју је припремио за штампу Завод за историју Косова и публиковао крајем 1975. године.

Важност ове теме била је снажан научни изазов за др Али Хадрија, који је, иначе, написао више радова са темом НОР-а и револуције у Југославији и посебно на Косову 1941—1945. године. Тај научни изазов био је стимулисан чињеницом да још увијек није написана научна студија о стварању и развоју револуционарне власти

на Косову у току народно-ослободилачког рата. Уосталом, слична је ситуација и са другим друштвено-политичким срединама, које имају богатију традицију научно-истраживачког рада и посебно развијенију историографију.

У развојном процесу револуционарне власти на Косову, др А. Хадри разликује два основна периода: први, који захвата вријеме од зачетка првих органа власти и допира до јесени 1943. године, и други период, који траје до маја 1945. године.

Анализирајући специфичне услове у развоју власти, А. Хадри закључује да до друге половине 1942. године на Косову не постоје народноослободилачки одбори, већ одбори НОФ-а који почињу да се формирају и раде крајем 1941. и почетком 1942. године. Разлоге за ову појаву он види у чињеници да Обласни комитет КПЈ све до маја 1942. године није имао јасан став о улози НОО у оквиру народноослободилачког покрета. Истина, он наводи да се фебруарско савјето-

вање Обласног комитета КПЈ 1942. године занима разлозима успоренијег оснивања органа народне власти на овом подручју. У Резолуцији се, наиме, каже да као „резултат народне борбе у ослобођеним крајевима успостављају се НОО као једина народна власт. Не признају се никакви стари органи власти — општине, среска начелства итд.“ Но, Обласни комитет заступа мишљење да на Косову, пошто нема слободне територије — не треба оснивати народноослободилачке одборе, већ фондове. Тек након интервенције ЦК КПЈ да су народноослободилачки одбори незамањљиви фактор успешног развитака НОП-а, и непосредне помоћи која је потом услједила у објашњавању основних задатака НОО — овакви ставови локалног руководства су превазиђени. То је, свакако, допринијело оживљавању НОП-а, па се од средине 1942. до септембра 1943. године оснивају и развијају свој рад НОО као резултат развоја НОП-а у цјелини, односно нових сазнања о улози револуционарне власти и на неослобођеним подручјима. А. Хадри саопштава да је крајем 1942. године на Косову постојао 81 НОО са 367 одборника. Иако је у овом периоду испољена запажена партијска активност, у ком смислу је Обласни комитет КПЈ 20. маја 1943. године упутио свим члановима и организацијама КПЈ, директивно писмо, средином 1943. године смањује се број НОО на око 30, са само 160 одборника.

Све су то, наравно, драгоцене подаци до којих се дошло са доста истраживачких напора и уз научни смисао да се небитно занемари, како би се основна нит погупније објаснила. А. Хадри, међутим, не улази у дубљу анализу узрока оваквог стања, чак ни послједице првилног дефинисања политичког руководства НОП-а на Косову према основним питањима револуционарне власти. То, стога, остаје задатак даљих истраживача и истраживања, којима је ова тематика ближа по научном опредељењу.

Други дио књиге захвата вријеме од јесени 1943. године до коначне побједи у мају 1945. године. Тај простор је испуњен радом Обласног народноослободилачког одбора

за Косово и Метохију — који је формиран крајем 1943. и почетком 1944. године, да би 8. фебруара 1945. готово уступио мјесто Војној управи — која је имала задатак да уништи отпор контрареволуционарних снага на овом подручју.

Оснивање Обласног НОО за Косово и Метохију свакако је значајан датум у историји НОП-а овог подручја, а посебно у изградњи народне власти. А. Хадри му посвећује пуну пажњу у овој монографији, пружајући сигурније податке како о његовом оснивању тако и о његовом раду. Од позваног 61 делегата, који су представљали све националне и социјалне структуре Косова и Метохије, скупштини одржаној у селу Буњају у Ђаковичкој Малесији присуствује 49, од којих 43 албанске народности. Скупштина је усвојила документе којима је поспјешен рад НОО на Косову и Метохији. Изабрана су одговарајућа представничка и извршна тијела, на принципима одлука АВНОЈ-а. Основано је 6 сектора, као извршни органи, који су се старали сваки за свој домен рада: административни, привредно финансијски, просвјетно-пропагандни, социјални, здравствени и вјерски. Од особитог значаја за даљи развитак народне власти на овом подручју била су Упутства о организацији и раду НОО, која је у новембру 1944. г. издао овај орган власти. Управо тек тада почиње прави процес формирања и рада НОО на ослобођеној територији. Тај процес је стимулисан и упутствима Главног НОО Србије, сталним иницијативама ЦК КПЈ и АВНОЈ-а. Због специфичне ситуације која је карактерисала развитак НОП-а на Косову и Метохији — јер је тек крајем 1944. године створена значајнија слободна територија — у овим документима се инсистира на томе да се Обласни НОО третира не као орган власти, иако му је задатак да координира рад НОО, већ као орган борбе против фашизма. У њима се, такође, потенцира равноправност свих народа и с тим у вези право на самоопредељење. Указује се на оправданост борбе против свих хегемониста који су за стварање великонационалистичких држава — као

великокрпске, великохрватске или великоалбанске.

А. Хадри запажа и та своја запажања илуструје вриједним подацима — да је процес одређења албанских маса за НОП био дијелом условљен њиховим све већим ангажовањем у органима НОП-а, посебно у органима народне власти. Тако у вријеме Војне управе у извршним одборима српских НОО има укупно 222 члана, од којих су 122 албанске народности.

Извјесно је да се хронолошки други период у развоју власти на Косову и Метохији наслања на остварени степен развоја у првом периоду. А. Хадри не улази у откривање квалитетних разлика ова два периода. У оцјењивању ситуације углавном се ослања на тада изречене оцјене политичког руководства. Важно питање односа Војне управе и органа народне власти није анализирао у мјери која је била могућа на бази расположиве документације, а поготово с обзиром на значај и посљедице.

Монографија о којој је ријеч у ствари је пионирски рад, који као такав има своје мјесто у нашој

историографији. Зато њен аутор заслужује признање за уложени труд и остварени резултат.

Као пионирски рад, ова монографија има и својих слабости. У њој јесте дат приказ стварања НОО, али се при том не улази у дубљу оцјену зашто су они имали баш такав развојни пут. Можда је оскудност архивске документације основни разлог што су нека важна питања остала отворена: међусобни утицаји НОП-а на Косову и Метохији и НОП-а на сусједним подручјима, укључујући и НОП у Албанији; зашто је Обласни НОО остао представнички орган и у вријеме када су други слични органи добијали проширену функцију, итд. итд.

Независно од ових примједба, ваља закључити да покретање неких питања, без обзира на то што нијесу доведена до краја, значи допринос истраживањима специфичности НОП-а на Косову и Метохији — што и јесте основна вриједност овога рада. Зато ће он бити драгоцјена помоћ у сагледавању сложених процеса изградње нове власти на ширем подручју земље у времену 1941—1945. године.

Зоран Лакић

ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОКРЕТИ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА ОД XVI ВЕКА ДО ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Зборник радова, књ. 1

Историјски институт, Београд 1976, стр. 356

Проширујући своју, иначе богату и запажену активност, Историјски институт у Београду организовао је у марту 1974. научни скуп „Ослободилачки покрети и устанци у југословенским земљама од XVI века до првог светског рата“. Радови са симпозијума објављују се у овом зборнику. Симпозијум је указао и на многа питања из историје југословенских народа која на овом скупу нијесу третирана, прије свега на питање друштвено-политичког развоја Србије у XIX вијеку. Нијесу разматрана ни многа питања теоријске стране проблема ослободилачког покрета. Ипак, овај зборник радова представља значајан допринос изучавању ослободилачких покрета, како по

нивоу научне обраде тако и по броју проблема који се обрађују.

Иначе је допринос Историјског института југословенској историографији плодан и вишестран, прије свега по томе што главну пажњу посвећује недовољно изученој проблематици. На том правцу организован је и овај симпозијум, са првенственим задатком да допринесе изучавању историје ослободилачких покрета југословенских народа.

Радови се објављују хронолошким редом, па је сљедствено томе на уводноме мјесту објављен рад Богумила Храбака „Хајдучија Херцеговаца 1465—1530“. Храбак указује на континуитет ове појаве од времена домаћих феудалних